

FÖREBILDERNAS FÖREBILD: OM EVANGELIERNAS GENRE OCH (LED)STJÄRNA

DANIEL HJORT

Johannelunds teologiska högskola
mdhjort@gmail.com

ABSTRACT ❖ Frågan om huruvida Jesus presenteras som en förebild i evangelierna, och i så fall på vilket sätt, står i centrum i föreliggande artikel. Olika forskare har på olika sätt uttryckt tveksamhet kring Jesus som förebild, visat på begränsningar och lyft fram lärjungarna som förebilder. Evangeliernas genre förstås idag av en majoritet av forskare som antik biografi. Att antika biografier ofta presenterade goda förebilder gör det sannolikt att Jesus lyfts fram som förebild(en) i evangelierna. En sådan förståelse av genren bekräftas av innehållet i evangeliernas berättelser där Jesus talar om sig själv som förebild på flera olika sätt. Följaktligen finns det ett tydligt imperativ till imitation av Jesus i evangelierna utifrån både genreförväntningarna och förebildsmotivet i berättelserna. Imitationen rör Jesu karaktär, andliga praktiker, lidande, tjänst och ledarskap. Det finns både en uppmaning till imitation för människor i allmänhet och en uppmaning som gäller ledare. Utifrån exempel hos Paulus och Petrus föreslås i den senare delen av artikeln en dubbel imitation, vilket innebär ett imiterande av Jesus samtidigt som ledaren själv fungerar som en förebild i sitt sammanhang. ❖

FRÅGOR, FÖRSLAG OCH IFRÅGASÄTTANDEN

I vilken utsträckning kan Jesus vara en förebild? Frågorna är många då förhållandet mellan Jesus, evangelierna och föredömligheten adresseras:

Hur förhåller sig efterliknandet av Jesus till den kristna teologin? Hur ska en kristen förhålla sig till de höga ideal som framställs? Befinner sig de ideal som Jesus visar för långt ifrån den kristnes bristfälliga verklighet för att de på allvar ska kunna söka vägledning genom hans exempel? Finns det andra förebilder bland den stora mängd personer som vi möter i evangelierna, som i högre utsträckning är tänkta att förse de kristna med goda exempel? På vilka grunder går det att tala om Jesu föredömlighet för lärjungar överlag och specifikt för ledare? Och inom vilka områden i livet förser Jesus med exempel att efterlikna?

En del forskare har presenterat förslag och ifrågasättanden som leder till ett visst nedtonande av Jesu föredömlighet och imitationen av honom. Det finns därför skäl att ta dem på allvar och undersöka om reservationerna kring Jesus som förebild är befogade eller om det snarare är motiverat att lyfta fram imitationen av Jesus.

Ur ett systematisk-teologiskt perspektiv har Alister McGrath höjt varningsflagg för ett synsätt som menar att Jesu föredömlighet utgör centrum i kristendomen. Följden blir då att Jesus reduceras från Guds son till ett moraliskt exempel (lågkristologi), att soteriologiska perspektiv tonas ned och att en pelagiansk människosyn som negligerar Guds verk tar överhanden. Influerad av Martin Luther talar McGrath därför hellre om att "bli formad" (eng. "being conformed") än om "imiterande" (eng. "imitation") och betonar Guds verk i processen.¹

McGraths kritik är ytterst befogad och relevant utifrån de teologiska strömningar som gör gällande att imitationen är centrum i kristendomen och utgör viktiga teologiska varningar och påminnelser för de sammanhang som lyfter fram Jesus som förebild. Samtidigt gör hans redogörelse inte riktigt rättvisa åt evangeliernas rättframma uppmaningar till imitation (se till exempel Matt 11:29; Joh 13:15), vilka han inte heller diskuterar. McGrath lyfter förtjänstfullt fram människans behov av inre

¹ Alister E. McGrath, "In What Way Can Jesus be a Moral Example for Christians", *JETS* 34 (1991): 289–298.

förvandling och Guds verk, men detta behöver inte utesluta människans aktiva imiterande av Jesus.²

Att Jesu föredömlighet och uppgiften att efterlikna honom lyfts fram leder heller inte nödvändigtvis till de farhågor som McGrath pekar på. Augustinus förenar en hög kristologi med imitationen av Jesus då han gör gällande att orsaken till inkarnationen delvis är att ge mänskligheten ett exempel som personifierar Guds vilja och ideal: ”Det är bara möjligt för oss att imitera och följa en människa som vi har inför våra ögon, och samtidigt var det nödvändigt för oss att följa Gud som är osynlig, och inte endast människa. Så i avsikt att ge oss ett exempel som vi säkert kunde följa, blev Gud människa”.³ Luther förenar behovet av frälsning med ett aktivt efterliknande av Jesus då han talar om Kristus som både ”gåva” och ”exempel” i sin vägledning till läsningen av evangelierna. Först behöver människan ta emot Kristus som ”gåva” och tillägna sig frälsningen genom honom, sedan kan hon betrakta honom som ”exempel” och sträva att ”följa” honom.⁴

Från ett exegetiskt perspektiv har åtskilliga forskare lyft fram lärjungarna som positiva exempel i Matteusevangeliet. Exempelvis talar Daniel J. Harrington om lärjungarna som ”förebilder”.⁵ En del forskare betraktar vidare Petrus som förebild i ledarskap.⁶ Michael J. Wilkins

² Jfr John B. Webster, ”The Imitation of Christ”, *TynBul* 37 (1986): 95–120. Webster skriver: ”the imitation material of the New Testament may help us hold together the derivative character of human morality and its character as a human project involving choice, conscious allegiance and deliberation” (96).

³ Augustinus, *Homilia* 371, citerad ur Michael Griffiths, *The Example of Jesus* (London: Hodder and Stoughton, 1985), 40 (min översättning, språkgranskad av Ann Agardh).

⁴ Martin Luther, *Detta löfte gäller alla: Företal till Bibeln*, övers. Carl Axel Aurelius (Skellefteå: Artos, 1999), 29–31.

⁵ Daniel J. Harrington, *The Gospel of Matthew* (SP, 1; Collegeville: Liturgical, 1991), 19: ”The disciples not only represent the companions of the earthly Jesus but also serve as models for the Matthean Christians”; jfr Mark Sheridan, ”Disciples and Discipleship in Matthew and Luke”, *BTB* 3 (1973): 235–255 (255).

⁶ Så till exempel Donald A. Hagner, *Matthew 1–13* (WBC, 33A; Dallas: Word Books, 1993), lxiii: ”Peter is a prototype of Christian Leadership”; jfr Michael J. Wilkins, *Following the Master: Discipleship in the Steps of Jesus* (Grand Rapids: Zondervan, 1992), 154; Ritva H. Williams, *Stewards, Prophets, Keepers of the Word: Leadership in the Early Church* (Peabody: Hendrickson, 2006), 118.

menar att lärjungarna fungerar som förebilder på ett sätt som påminner om Paulus uppmaning till korinthierna: ”Ha mig till föredöme liksom jag har Kristus till föredöme” (1 Kor 11:1).⁷ Det finns dock en väsentlig skillnad mellan ett brev, där författaren kan fungera som en förebild, och en biografi, där enbart huvudpersonen i berättelsen utgör förebilden.⁸ Richard A. Burridge menar visserligen att även andra personer i antika biografier kan förse läsaren med exempel och vara föremål för imitation.⁹ Men även om vissa handlingar kan presenteras på ett föredömligt sätt är det mindre sannolikt att andra personer än huvudpersonen framställs som förebilder på ett allmänt sätt.¹⁰

Frånsett genrefrågan gör den blandning av positiva och negativa egenskaper som lärjungarna uppvisar det osannolikt att de presenteras som förebilder.¹¹ Lärjungarna skildras just som *lärjungar* i evangelierna. De är involverade i en utvecklings- och utbildningsprocess. Även om apostlarna och andra kristna ledare kom att fungera som förebilder i den tidiga kristna rörelsen,¹² är det inte sannolikt att de ska förstås som förebilder i egentlig mening i *evangelierna*.

När Mark A. Powell diskuterar Matteusevangeliets förmåga att väcka läsarens föreställning så att läsaren själv blir en del av berättelsen, menar han att läsare av evangeliet till viss utsträckning önskar att bli som Jesus

⁷ Wilkins, *Following the Master*, 193; se även Richard A. Burridge, *Imitating Jesus: An Inclusive Approach to New Testament Ethics* (Grand Rapids: Eerdmans, 2007), 223, som talar om lärjungarna som ”mönster” (eng. ”pattern to follow”) för läsaren, i den utsträckning som de imiterar Jesus. Översättningarna av Bibeln är hämtade från Bibel 2000.

⁸ Dirk Frickenschmidt, *Evangelium als Biographie: Die vier Evangelien im Rahmen antiker Erzählkunst* (TANZ, 22; Tübingen: Francke Verlag, 1997), 223.

⁹ Burridge, *Imitating Jesus*, 223.

¹⁰ Se, förutom Frickenschmidt ovan, Helen K. Bond, *The First Biography of Jesus: Genre and Meaning in Mark’s Gospel* (Grand Rapids: Eerdmans, 2020), 193, som när hon diskuterar de tolv i Markusevangeliet skriver, utifrån den biografiska genren: ”Authors expected a certain level of ‘identification’ with the protagonist ... but it would be unusual to focus the same level of attention onto the supporting cast.”

¹¹ Se David B. Howell, *Matthew’s Inclusive Story: A Study in the Narrative Rhetoric of the First Gospel* (JSNTSS, 42; Sheffield: Sheffield Academic, 1990), 53. Howell menar att lärjungarna är en länk mellan läsaren och Jesu undervisning om lärjungaskap, men att de ibland misslyckas med att följa undervisningen. Jesus, däremot, förkroppsligar idealen och kan därför vara en förebild.

¹² Se nedan: Pastoralt ledarskap i Jesu efterföljd i urkyrkan.

(”idealistic empathy”), men framför allt har empati med lärjungarna, vilkas karaktärsdrag läsaren kan identifiera sig med (”realistic empathy”).¹³ Även om Powell med rätta visar på Jesu unika tjänst och identitet, tonar han ned den idealistiska empatin på ett onödigt och, utifrån evangeliernas biografiska genre, oriktigt sätt. Författare till antika biografier förutsatte nämligen inte att läsarna skulle imitera allt i huvudpersonens liv.¹⁴

I föreliggande artikel vill jag visa på hur just evangeliernas genre, antik biografi, etablerar en förståelse av Jesus som förebild(en) och hur denna förståelse bekräftas av evangeliernas berättelser om Jesus och hans relation till lärjungarna och folkskarnorna. Evangeliernas genre och innehåll riktar således strålkastaren mot Jesu föredömlighet. Vidare klargörs och konkretiseras inom vilka områden i livet som Jesu exempel tydligast framträder – karaktären, de andliga praktikerna, lidandet och tjänsten. Slutligen görs en reflektion kring praktiska följder för pastoralt ledarskap i Jesu efterföljd.

FÖREBILDSMOTIVET I ANTIKA BIOGRAFIER

För att rätt kunna tolka en text är förståelsen av dess genre fundamental.¹⁵ Genre fungerar nämligen som ett ”kontrakt” mellan författaren och läsaren där författaren väljer att följa vissa konventioner, samtidigt som läsaren förväntas att förstå texten utifrån samma konventioner.¹⁶ Genom att författaren ansluter sig till en viss genre får läsaren vägledning till hur

¹³ Mark Allan Powell, *What Is Narrative Criticism?* (GBS; Minneapolis: Fortress, 1990), 56–57.

¹⁴ Se Bond, *Biography*, 196. Bond skriver: ”*bioi*, and indeed the whole *exempla* tradition, encouraged a certain level of ‘identification’ with the subject and the situations in which he found himself, along with an ability to extract the moral qualities at the heart of events and to apply them to one’s own life” (55); jfr Howell, *Inclusive Story*, 258, som menar att Jesus fungerar som förebild för läsaren av Matteus berättelse, även om det inte går att efterlikna honom helt och hållet. Se även Stephen E. Fowl, ”Imitation of Paul/of Christ”, i *Dictionary of Paul and His Letters*, red. Gerald F. Hawthorne och Ralph P. Martin (Downers Grove: IVP, 1993), 428–431 (430–431).

¹⁵ Jfr Graham N. Stanton, *A Gospel for a New People: Studies in Matthew* (Edinburgh: T&T Clark, 1992), 59: ”The first step in the interpretation of any writing, whether ancient or modern, is to establish its literary genre.”

¹⁶ Heather Dubrow, *Genre* (CI, 42; London: Methuen, 1982), 31.

texten ska förstås genom att särskilda förväntningarna skapas.¹⁷ Genre är således väsentlig för kommunikationen mellan författare och läsare.

Evangeliernas genre har varit föremål för en livlig diskussion. I början av 1900-talet uppfattades de som en form av biografier och därefter kom man att betrakta dem som en unik genre (*sui generis*) som kyrkans missionspredikan skapat. Även om det inte finns någon konsensus bland forskarna idag, betraktar en majoritet av dem evangelierna som antika biografier (grek. *bios*).¹⁸ Thomas Hägg definierar klagörande en antik biografi som ”en litterär text i boklängd som berättar en historisk individs livsberättelse från vaggan till graven (eller substantiella delar av den).”¹⁹ En sådan definition ligger väl i linje med evangeliernas innehåll, vilka dock slutar med en tom grav och Jesu uppståndelse. Den biografiska genren visar följaktligen på evangeliernas intresse för Jesu *person* och inte bara för teologiska sanningar.²⁰

Till skillnad från moderna biografier fokuserar de antika inte på att förstå personen utifrån ett psykologiskt perspektiv, och följa och förklara dennes personliga utveckling. I stället är det ofta den offentliga karriären och en värdering av personens karaktärsdrag som står i centrum. Evangelierna har många likheter med andra antika biografier, men skiljer sig samtidigt från dessa utifrån att de även är präglade av Gamla testamentets historieskrivning.²¹

¹⁷ Se Richard A. Burridge, ”About People, by People, for People: Gospel Genre and Audiences” i *The Gospels for All Christians: Rethinking the Gospel Audiences*, red. Richard Bauckham (Grand Rapids: Eerdmans, 1998), 113–145 (131), som beskriver genre som ”a social construct that functions as an agreement between authors and readers to provide a conventional set of expectations to guide both the composition of a text and its later interpretation”.

¹⁸ Jfr Bond, *Biography*, 35: ”The view that the gospels are best understood as ancient *bioi* has certainly become a dominant scholarly position.” Se även Steve Walton, ”What are the Gospels? Richard Burridge’s Impact on Scholarly Understanding of the Genre of the Gospels”, *CurBR* 14 (2015): 81–93. Forskning som varit tongivande för denna slutsats är Richard A. Burridge, *What Are the Gospels? A Comparison with Graeco-Roman Biography* (25th anniversary ed.; Waco: Baylor University Press, 2018); Dirk Frickenschmidt, *Evangelium als Biographic*; och Thomas Hägg, *The Art of Biography in Antiquity* (Cambridge: Cambridge University Press, 2012). För en utförlig redogörelse över diskussionen kring evangeliernas genre, se Bond, *Biography*, 15–37.

¹⁹ Hägg, *Biography*, ix (min översättning).

²⁰ Jfr Bond, *Biography*, 166.

²¹ Se Craig S. Keener, *The Gospel of Matthew: A Socio-Rhetorical Commentary* (Grand Rapids:

Antika biografier skrevs utifrån en mängd olika syften. Det kunde handla om historiska syften, att ge en rätt bild av en betydande person och dennes undervisning. Det kunde handla om lovprisande syften, att lovorda en människas bedrifter och karaktär. Det kunde även handla om moraliska syften, att ge etisk vägledning utifrån personens liv. Inom flera olika genrer inom hellenistisk litteratur spelade de positiva förebilderna en viktig roll.²² Nära förknippat med den biografiska genren, som växte fram på 400-talet och 300-talet f.Kr. i Grekland, var syftet att presentera förebilder att efterlikna (eller, mer sällan, exempel att ta varning från).

Isokrates (436–338 f.Kr.), som genom sin *Evagoras* bidrog till formerandet av den biografiska genren, avslutar sitt verk genom att notera att en fördel med ett porträtt av en människa genom ord är att det är ”enkelt att efterlikna (*mimēsthai*) ... för de som vill bli goda” (75).²³ Xenofon (ca 428–354 f.Kr.) talar i sin *Agesilaus*, en annan tidig biografi, om att ”Agesilaus dygd skulle kunna vara en modell (*paradeigma*) för de som vill praktisera dygd” (10.2). Här används ett grekiskt ord, *paradeigma*, som betecknade den mönsterbild som utgjorde utgångspunkten för konstnärens målande av en tavla och arkitektens konstruerande av en byggnad. Ordvalet signalerar att författaren tänker sig att förebilden ska efterliknas på ett mycket konkret sätt.

Även senare biografier, som ligger närmare evangelierna i tid, lyfter fram förebildsmotivet. Plutarchos (ca 45–120 e.Kr.) hade ett tydligt undervisande syfte när han skrev sina många biografier om betydelsefulla greker och romare. Levnadstecknaren ville inte främst ge intressant läsning, utan presentera människors liv på ett sätt som kunde vara till hjälp i

Eerdmans, 2009), 22: ”while adapting the genre of the hellenistic *bios*, or ‘life,’ the Gospel writers developed a style steeped in Old Testament historiography”.

²² Se till exempel William S. Kurz, ”Narrative Models for Imitation in Luke-Acts” i *Greeks, Romans, and Christians: Essays in Honor of Abraham J. Malherbe*, red. David L. Balch, Everett Ferguson och Wayne A. Meeks (Minneapolis: Fortress, 1990), 171–189 (176–184). Se även David B. Capes, ”*Imitatio Christi* and the Gospel Genre”, *BBR* 13 (2003): 1–19 (3–10), som även lyfter fram förebilder inom judisk litteratur. Capes konkluderar: ”Clearly then, a cultural and literary environment existed in the period in which the lives of virtuous and righteous individuals served as examples for imitation” (10).

²³ Översättningarna av citat från antika biografier är mina egna.

den egna karaktärsdaningen.²⁴ Filon (ca 30 f.Kr.–45 e.Kr.) beskriver i sin Mose-biografi Mose som en unik person med en nära relation till det gudomliga. Trots detta, eller kanske snarare på grund av detta, lyfter Filon fram Mose som en förebild (1.158–59).²⁵ Filons beskrivning av en unik person som förebild för människor i allmänhet, gör det sannolikt att evangelisterna hade liknande syften gällande Jesus.²⁶

Antika biografier fokuserade således, delvis, på att presentera en förebild utifrån ett etiskt perspektiv som förkroppsligade olika dygder och moraliska kvalitéer. Det skrevs dock även biografier som på samma gång lyfte fram huvudpersonens ledarskapsförmågor som föredömliga. Till de senare hör inte minst Plutarchos biografier, vilka både klargjorde ledarens karaktär och försåg läsaren med exempel på hur politiskt och militärt ledarskap utövas.²⁷

Det finns således goda skäl, utifrån den antika biografiska genrens konventioner, att anta att evangelierna *delvis* skrevs med ett syfte att framställa Jesus som en förebild att efterlikna. Hur förhåller sig då denna genreförväntan med det innehåll som vi möter i evangeliernas skildringar av Jesu liv?

FÖREBILDSMOTIVET I EVANGELIERNA

Syftet med föreliggande redogörelse för förebildsmotivet i evangelierna är inte att ge en heltäckande detaljerad analys, utan snarare att lyfta fram centrala texter och termer, för att visa på dess förekomst och utsträckning. Både explicita och implicita referenser till förebildsmotivet uppmärksam-

²⁴ Se till exempel Plutarchos, *Per.* 1–2 och *Aem.* 1. Philip A. Stadter, *A Commentary on Plutarch's Pericles* (Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1989), xxix, skriver följande om Plutarchos biografier: "The Parallel Lives were meant to educate, to improve the reader by allowing him to contemplate the good qualities of these famous statesmen."

²⁵ Jfr Filon, *Abr.* 1.3–5.

²⁶ För förebildsmotivet i antika biografier, se även Lukianos, *Dem.* 1–2. För exempel från antika biografier, se Capes, "Imitatio", 4–6.

²⁷ Se Susan G. Jacobs, *Plutarch's Pragmatic Biographies: Lessons for Statesmen and Generals in the Parallel Lives* (CSCT, 43; Leiden: Brill, 2018), 5–6.

mas.²⁸ I denna studie analyserar jag evangelierna som särpräglade narrativa verk, utan att ta hänsyn till teorier om deras litterära samband eller deras specifika historiska sammanhang. Fokus är på den text som föreligger och kommunikationen mellan den implicite författaren och den implicite läsaren. I evangelierna utgör Guds perspektiv, vilket sammanfaller med Jesu perspektiv och författarens perspektiv, det normativa perspektivet i berättelsen.²⁹ Följaktligen är Jesu ord vägledande för hur biografiernas berättelser ska förstås.

MATTEUSEVANGELIET

I inledningen av Matteusevangeliets huvuddel (4:12–25:46), som redogör för Jesu offentliga verksamhet i Israel, kallar Jesus fyra fiskare att följa honom (4:18–22).³⁰ Jesus använder följande ord: ”Kom och följ mig (*deute opisō mou*). Jag skall göra er till människofiskare” (4:19). Här presenterar Jesus sig själv på ett tydligt sätt som förebild för fiskarna. De kallas att följa efter honom och relatera till honom som sin mästare (23:8, 10).³¹ I både den hellenistiska och den judiska världen förutsattes att lärjungen skulle formas till likhet med sin mästare (jfr 10:24–25), som förväntades undervisa med både ord och handlingar (jfr Fil 4:9).

Kallelseberättelsen har ett tydligt syfte, vilket relaterar till begreppet ”människofiskare”. Eftersom berättelsen är placerad mellan två referenser till Jesu egen verksamhet (Matt 4:17, 23–25) är det sannolikt att kallelsen primärt ska förstås som att fiskarna ska involveras i den verksamhet som Jesus själv bedriver, vilken handlar om undervisning, proklamation och helande (jfr 10:1, 7; 28:18–20). De fiskare som här kallas kommer sedan

²⁸ Se Kurz, ”Narrative Models”, 176, som talar om både ”explicit statements” och ”implicit paradigmatic intention”.

²⁹ Jack D. Kingsbury, *Matthew as Story* (2:a uppl.; Philadelphia: Fortress, 1988), 34; jfr Powell, *Narrative Criticism*, 24. När jag talar om ”berättelser” ska det inte förstås som en synonym till fiktion, utan som en beskrivning av textens beskaffenhet. Både biografi och historieskrivning har en narrativ karaktär. Jfr Luk 1:1 där begreppet *diégēsis* (”berättelse”, ”redogörelse”) används.

³⁰ En liknande kallelseberättelse finns i 9:9.

³¹ Se Daniel Hjort, ”Jesus the True Leader: The Biographical Portrait of Jesus as Leader in the Gospel of Matthew” (Lunds universitet: Doktorsavhandling, 2018), 161–165.

att tillhöra de tolv apostlarna (10:2) och tränas och utvecklas till att bli ledare i den framväxande församlingen. Möjligtvis relaterar uppgiften att vara ”människofiskare” till lärjungarnas/lärlingarnas kommande aktivitet att göra/träna egna lärjungar (28:18–20).³² Jesu tränande av lärjungarna är i så fall förebildande för senare kristna ledares tränande av lärjungar.³³

I ovanstående kallelseberättelse finns alltså ett förebildsmotiv som delvis relateras till tjänst och ledarskap. Ett liknande motiv förekommer även senare i berättelsen när Jesus undervisar de tolv om tjänande ledarskap (20:25–28). Då Jesus gjort klart att den främste ska vara tjänare, ja till och med en slav, gör han gällande: ”Inte heller Människosonen har kommit för att bli tjänad, utan för att tjäna och ge sitt liv till lösen för många” (20:28). Här klargör han inte bara att hans förestående död har en försonande betydelse, utan lyfter även fram sig själv och sitt ödmjuka, osjälviska tjänande som ett mönster för sina lärjungars ledarskap.³⁴

Jesu föredömlighet begränsas dock inte till lärjungarna i Matteusevangeliet. I samband med avsaknaden av omvändelse hos många i Israel (11:20–24) gör Jesus en inbjudan till folket där han uppmanar dem att ta emot honom som Messias (11:28–30). I denna inbjudan säger han följande: ”Ta på er mitt ok och lär av mig (*mathete ap emou*), som har ett mildt och ödmjukt hjärta, så skall ni finna vila för er själ” (11:29). Än en gång presenterar Jesus sig själv som förebild då han talar om möjligheten att lära sig av honom och hans karaktär. Här framställs alltså Jesus som förebild för folket i allmänhet, vilka uppmanas att efterlikna hans ödmjukhet.

Ett liknande motiv förekommer vid en av berättelsens vändpunkter, då Jesus börjar fokusera på sin förestående död och uppståndelse (16:21).

³² Se Wilhelm H. Wuellner, *The Meaning of "Fishers of Men"* (Philadelphia: Westminster, 1967), 71: "Inspired by the classical Greek *paideia* ideal, 'man-fishing' and 'disciple-making' (*matheteucin*) become interchangeable. The same is true for the Rabbinic tradition, regardless of whether one considers the metaphoric use of fishing as Hellenistic influence or as part of traditional Near Eastern educational ideas." För exempel, se sidorna 69–71, 111–113.

³³ Jfr Capes, *"Imitatio Christi"*, 15.

³⁴ Att lärjungarna ska efterlikna Jesus framhävs genom användandet av konjunktionen *bōsper* ("[precis] som", "såsom"), se David Hill, "Son and Servant: An Essay on Matthean Christology", *JSTOT* 6 (1980): 2–16 (13).

I samband med detta klargör han: ”Om någon vill gå i mina spår (*opisō mou elthein*) måste han förneka sig själv och ta sitt kors och följa mig (*akolouthēitō moi*)” (16:24). Återigen gör Jesus en allmän inbjudan till att följa honom, genom efterliknandet av hans karaktär och accepterande av lidande för högre syften.

Utöver dessa explicita referenser till förebildsmotivet är det även närvarande i berättelsen på ett implicit sätt genom att Jesu handlingar stämmer överens med hans undervisning.³⁵ Jesus talar exempelvis inte bara om barmhärtighet (5:7) och ödmjukhet (5:5), utan agerar även själv barmhärtigt (9:10–13) och ödmjukt (21:5).³⁶ Här relaterar motivet följaktligen till efterliknande av Jesu karaktär.

MARKUSEVANGELIET

Även Markusevangeliet inleds med kallelseberättelsen där Jesus uppmanar fyra fiskare att följa honom (1:16–20). Berättelsen följer direkt efter uppgiften om att Jesus förkunnat att Guds rike är nära och uppmanat till omvändelse och tro på evangeliet (1:15). Det är därför sannolikt att Jesu föredömlighet, även här, ska förstås som delvis refererande till de framtida apostlarnas tjänst och ledarskap (jfr 3:14–17;³⁷ 6:7, 30; 9:35).³⁸ Även i Markusevangeliet återges hur Jesus undervisar de tolv om tjänande ledarskap och lyfter fram sig själv som en förebild i tjänande (10:42–45).

³⁵ David C. Sim, ”Jesus as Role Model in the Gospel of Matthew: Does the Matthean Jesus Practice What He Preaches?”, *AEJT* 16 (2010): 1–21, ifrågasätter att Jesus presenteras som en god förebild i Matteusevangeliet utifrån hårda ord mot de religiösa ledarna och beskrivning av domen, vilket inte ligger i linje med undervisningen i Bergspredikan. Sim förbiser dock att Jesus presenteras som kung och domare i Matteusevangeliet (21:5; 25:31, 40). Motvilligt uttalar Jesus domsord (23:37). Jesu roll som domare förklarar alltså skillnaden mellan hans undervisning till lärjungarna och hans eget agerande. Se vidare Hjort, ”Jesus the True Leader”, 262–264.

³⁶ Se vidare till exempel Dale C. Allison Jr., *Studies in Matthew: Interpretation Past and Present* (Grand Rapids: Baker Academic, 2005), 149–151. Allison skriver: ”our gospel hosts a multitude of obvious connections between Jesus’ words and his deeds” (149).

³⁷ Läsarten ”som han kallade apostlar” i vers 14 saknas i en del handskrifter och har utelämnats i Bibel 2000. Den återfinns dock i två tidiga handskrifter, Codex Vaticanus och Codex Sinaiticus (jfr Svenska Folkbibeln 2015).

³⁸ Jfr Capes, ”*Imatio Christi*”, 15, som menar att Jesu bön och förkunnande (till exempel 1:35–39) presenteras som föredömlig för efterföljarna.

Liksom i Matteusevangeliet återges i biografen hur Jesus vid ett viktigt skeende i berättelsen talar om att följa i hans spår på självförnekelsens och lidandets väg (8:34). Markusevangeliet gör klart att Jesus kallade till sig ”både lärjungarna och folket”. På så sätt klargörs ännu tydligare än i Matteusevangeliet att Jesus lyfter fram sig själv som förebild för människor i allmänhet när det gäller detta område. Här handlar det inte om en vacker teori utan om att den väg som Jesus undervisar om blir verklighet för honom själv. Han går nämligen själv den väg han talar om.³⁹

Det finns även implicita referenser till imitation i Markusevangeliet. David B. Capes lyfter fram att Jesu agerande i Getsemane, då han ber tre gånger, förser den lidande med en modell av förtröstan och bön.⁴⁰ När Helen K. Bond diskuterar imiterande av Jesus i biografen pekar hon på de dygder som presenteras för läsaren, såsom barmhärtighet och mod.⁴¹ Här handlar alltså imitationen om en andlig praktiker som Jesus utövar och om hans karaktär.

LUKASEVANGELIET

I Lukasevangeliet förekommer inte uttryckligen en kallelse till fiskarna att följa Jesus och efterlikna honom. Det berättas dock, likt Matteusevangeliet och Markusevangeliet, hur Levi kallas med följande ord från Jesus: ”Följ mig! (*akolouthēi moi*)” (5:27). Kort innan har biografen skildrat hur Petrus fått uppgiften att fånga människor (5:10) och hur han, Jakob och Johannes, vilka senare beskrivs som apostlar (6:13–14), ”lämnade allt och följde (*ēkolouthēsan*) honom” (5:11). Det är därför sannolikt att Jesu föredömlighet här innefattar tjänst och ledarskap.⁴²

I slutet av biografen, kort innan Jesu kamp på Olivberget, nämns hur Jesus undervisar sina apostlar om tjänande ledarskap med följande ord:

³⁹ Bond, *Biography*, 159. Hon skriver: ”The theory of discipleship articulated in 8:27–10:45 becomes reality in a life lived to its very end according to the arduous and all-encompassing demands of the gospel.”

⁴⁰ Capes, ”*Imatio Christi*”, 16.

⁴¹ Bond, *Biography*, 159.

⁴² Levi omnämns inte mer i Lukasevangeliet och saknas i förteckningen över apostlarna (6:13–16). Däremot nämns Matteus (jfr Matt 9:9).

”Vem är störst, den som ligger till bords eller den som betjänar honom? Är det inte den som ligger till bords? Men jag är mitt ibland er som er tjänare” (22:27). Här framställer Jesus sig själv som en förebild i ledarskap för sina apostlar.⁴³

Jesus framställs även som förebild för människor i allmänhet på ett implicit sätt i Lukasevangeliet. Catherine J. Wright lyfter fram exempel på andliga praktiker där Jesu eget exempel är förenligt med hans undervisning: en enkel livsstil, ödmjukhet och bön.⁴⁴ Jesus undervisar inte bara lärjungarna att sluta oroa sig, lita på Guds omsorg och sälja ägodelar (12:28–33), han visar även själv på en enkel livsstil (6:1, 9:13).⁴⁵ Ödmjukhet är inte heller bara något Jesus talar om (14:11), utan han ger även exempel på ödmjukhet genom sitt tjänande (22:17).⁴⁶ På ett liknande sätt undervisar inte bara Jesus om bön (11:1–13, 18:1–8), utan ber ofta själv (3:21; 6:12; 9:18, 28; 11:1).⁴⁷ Jesus framträder vidare som en förebild genom att exemplifiera förlåtelse (23:34), vilket han uppmanar till i sin undervisning (11:4, 17:3).⁴⁸ Lukasevangeliet lyfter således fram Jesus som en förebild när det gäller andliga praktiker och dygd, för människor i allmänhet.⁴⁹

JOHANNESVANGELIET

I Johannesevangeliet står efterföljandet av Jesus i centrum i både början och slutet. I det första kapitlet kallar Jesus Filippos med följande ord:

⁴³ Se Kurz, ”Narrative Models”, 175, som menar att Luk 22:14–38 framställer Jesus som förebild på ett explicit sätt. Kurz skriver: ”Jesus’ own example illustrates how Christian authority differs from secular authority” (176).

⁴⁴ Catherine J. Wright, *Spiritual Practices of Jesus: Learning Simplicity, Humility, and Prayer with Luke’s Earliest Readers* (Downers Grove: IVP, 2020). Ödmjukhet betraktas ofta som en dygd.

⁴⁵ Wright, *Spiritual Practices*, 19. Wright skriver: ”Whenever Luke mentions Jesus’ lifestyle, he shows it to be fully consistent with Jesus’ teaching about simplicity.”

⁴⁶ Wright, *Spiritual Practices*, 82.

⁴⁷ Wright, *Spiritual Practices*, 128, skriver följande då hon kommenterar Luk 11:1: ”Luke could scarcely do more to emphasize the fact that Jesus is the supreme model of his prayer teaching.”

⁴⁸ Kurz, ”Narrative Models”, 186.

⁴⁹ När Jesus undervisar om bön vänder han sig till lärjungarna. I Lukasevangeliet begränsas dock inte ”lärjungarna” till de tolv/apostlarna, utan det är en vidare grupp (jfr 6:13, 17).

”Följ mig (*akolouthēi moi*)” (1:43). I biografien talar inte om ”apostlarna”, men likväl om ”de tolv” (6:67), vilka Jesus ”utvalt” (6:70). När Jesus senare i berättelsen talar om att hans lärjungar ska ”vitna” om honom (15:17) och ber för dem blir det tydligt att han har ledaruppgifter för de tolv, eftersom han talar om ”alla som genom deras ord tror på mig” (17:20).⁵⁰ Att Petrus, som tydligt tillskrivs en framtida ledarroll (21:15–17), och Johannes kallas med liknande ord som Filippos (21:19, 22), gör det sannolikt att kallelsen till ett efterliknande av Jesus här innefattar tjänst och ledarskap.⁵¹

Den tydligaste beskrivningen av Jesus som förebild i Johannesevangeliet och i evangelierna över lag framträder i beskrivningen av fottvagningen. När Jesus har tvättat sina lärjungars fötter säger han följande:

Förstår ni vad det är jag har gjort med er? Ni kallar mig mästare (*ho didaskalos*) och herre (*ho kyrios*), och det med rätta, för det är jag. Om nu jag, som är er herre och mästare, har tvättat era fötter, är också ni skyldiga att tvätta varandras fötter. Jag har gett er ett exempel (*hypodeigma*), för att ni skall göra som jag har gjort med er. (13:12–15)

De tolv har precis varit med om det exceptionella – att en mästare har utfört tjänarens uppgift och tvättat deras fötter. Implikationen är inte bara att tjänande är väsentligt (13:16),⁵² utan att tjänande är väsentligt även för en ledare. Jesus gör sina lärjungar medvetna om att det är deras Mästare och Herre,⁵³ vilket Jesus upprepar, som tagit sig an uppgiften som förknippades med tjänare och slavar. Jesu lärjungar följer Jesus, delvis för att förberedas för uppgiften att vitna och tala om honom. Här får de en lektion i ledarskap av sin Mästare som leder och influerar genom att ge ett ”exempel”.⁵⁴ Det ord som används, *hypodeigma*, användes under hellenis-

⁵⁰ Verbet står här i presens. De flesta översättningar väljer dock futurum, utifrån sammanhanget. Jfr Svenska Folkbibeln 15 (SFB15): ”för dem som kommer att tro på mig genom deras ord”.

⁵¹ I 10:2–4 talar Jesus om får som ”följer” herden. Här åsyftas Jesu efterföljare i allmänhet.

⁵² Uppmaningen till imitation ska sannolikt inte primärt förstås bokstavligen, att det handlar om att tvätta fötter, utan om tjänande i vidare bemärkelse (se vidare not 75 nedan).

⁵³ Jfr Cornelis Bennema, ”Jesus’ Authority and Influence in the Gospel of John: Towards a Johannine Model of Leadership”, *Scriptura* 115 (2016): 1–10 (3), som översätter till ”the Lord and Teacher” (se även SFB15).

⁵⁴ Bennema, ”Jesus’ Authority”, 7. Bennema skriver: ”Instead of simply commanding his

tisk tid som en synonym till *paradeigma* och *typos*, vilka ofta hade betydelsen av ”mönster”, ”förebild”, ”prov” eller ”demonstration”.⁵⁵ Det handlar alltså om att ge ett konkret exempel på något. Det finns vidare förekomster av begreppet (*hypodeigma*) i sammanhang som talar om dygd.⁵⁶ En sådan användning av begreppet ligger nära dess förekomst i Johannesevangeliet.

I vers 15 används de båda konjunktionerna *kathōs* (”såsom”) och *kai* (”och”), vilka hör till de uttryck i Johannesevangeliet som implicerar imitation.⁵⁷ Konjunktionerna förekommer exempelvis senare i kapitlet där Jesus säger till sina lärjungar: ”Ett nytt bud ger jag er: att ni skall älska varandra. *Så som* jag har älskat er skall *också* ni älska varandra” (13:34, jfr 15:12). Detta nya bud ges visserligen till de tolv, men har en allmän karaktär, vilket implicerar att det är en uppmaning till imitation av Jesus för efterföljare i allmänhet (jfr 1 Joh 3:23). En sådan förståelse stärks av Jesu förbön för de som kommer till tro genom lärjungarnas ord, eftersom han här på ett liknande sätt ber om enhet, i likhet med Faderns och Sonens enhet (17:21–23). I 15:10 används enbart konjunktionen *kathōs* för att uttrycka imitation, då Jesus lyfter fram sig själv som exempel när det gäller att hålla buden.⁵⁸

SLUTSATSER

Föregående redogörelse har gjort klart att förebildsmotivet är vitalt i evangeliernas berättelser. I biografierna talas det inte om att ”imitera” (*mimemaí*) Jesus, vilket är vanligt i hellenistisk litteratur (och hos Paulus), men

disciples to serve one another, Jesus shows by example the kind of behaviour he expects from his disciples and then seals this with a mimetic imperative.”

⁵⁵ R. P. Martin, ”*hypodeigma*” i *The New International Dictionary of New Testament Theology*, red. Colin Brown (Grand Rapids: Zondervan, 1986), 2:290–291 (290).

⁵⁶ Martin, ”*hypodeigma*”, 290.

⁵⁷ Bennema, ”Jesus’ Authority”, 6. Se även Paul Anthony Hartog, ”Johannine Ethics: An Exegetical-Theological Summary and a ‘Desiderative’ Extension of Mimesis”, *Religions* 13 (2022): 1–18 (4–5).

⁵⁸ Bennema, ”Jesus’ Authority”, 7: ”The pattern that emerges is that Jesus shows the example first and his disciples can then (and therefore) imitate him.”

likväl frekvent om att ”följa” (*akolouthein*) honom. Ovan har det klargjorts att den senare uppmaningen framställer Jesus som förebild och stryker under vikten av att efterlikna honom. Det finns därför ingen substantiell skillnad när det gäller terminologin – det handlar om att låta sig undervisas av det exempel som förebilden ger.⁵⁹ En sådan förståelse av ”följa”-terminologin styrks av de flerfaldiga andra sätt som Jesus lyfts fram på som förebild i evangelierna (se Matt 11:29; Mark 10:45; Luk 22:27; Joh 13:15).

Analysen av förebildsmotivet har vidare uppmärksammat att Jesus presenteras som förebild för både sina lärjungar och för folket. I den vidare imitationen, som rör människor i allmänhet, relateras motivet till Jesu karaktär, andliga praktiker och lidande. I den snävare imitationen, som rör Jesu lärningar och blivande apostlar, relateras motivet också till Jesu ledarskap och tjänst. Även om apostlarna hade en särskild tjänst med särskilda uppgifter visar deras efterliknande av Jesus på en imitation som rör ledarskap i vidare bemärkelse. Redogörelsen ovan visar även att den senare delen av imitationen av Jesus är betydande, vilket implicerar att det finns en uppmaning till ledare att efterlikna Jesu ledarskap.

Att efterliknandet av Jesus är så betydande i evangeliernas berättelser och närvarande i dem alla bekräftar ett av den biografiska genrens syften – att förse läsaren med en förebild att efterlikna.⁶⁰ Genreförväntningarna och förebildsmotivet i berättelserna skapar tillsammans ett tydligt impera-

⁵⁹ Bond, *Biography*, 157, n. 127, lyfter fram att H. D. Betz, *Nachfolge und Nachahmung Jesu Christi im Neuen Testament* (BHT, 37; Tübingen: Mohr Siebeck, 1967), gör en sådan distinktion mellan dessa aktiviteter, men att det inte finns skäl för åtskiljandet. Bond skriver: "Would-be disciples are called to 'follow' Jesus, to learn from his example, and to model their lives on his"; jfr Andrew D. Clarke, *A Pauline Theology of Church Leadership* (London: Bloomsbury, 2008), 174–175.

⁶⁰ Jfr Capes, "Imatio Christi", 18–19, som uppmärksammar att i Justinus Martyrens beskrivning av den tidiga kristna gudstjänsten talas det om att församlingen som får ta del av "[a]postlarnas hågkomster eller profeternas skrifter" sedan uppmanas "att följa (*mimēseōs*) dessa goda ord" (Justinus Martyren, *Apologi för de kristna*, 67.3, övers. Sven-Olav Back [Skellefteå: Artos, 2014]). Grundtextens ord (text från Justin, *Philosopher and Martyr: Apologies*, redigerad och kommenterad av Denis Minns och Paul Parvis [OECT; New York: Oxford University Press, 2009]) betyder vanligtvis "imitera". Capes menar att ett viktigt skäl till nedskrivandet av evangelierna var behovet av en berättelse om Jesus som kunde ligga till grund för kristna ledares undervisning om efterliknandet av Jesus.

tiv till att efterlikna Jesus i evangelierna. Den biografiska genren skapar en beredskap hos läsaren för imitation av Jesus i allmänhet. Berättelserna preciserar och klargör vilka som ska efterlikna honom och på vilka områden.

ATT LEDA GENOM EFTERFÖLJELSE OCH EXEMPEL

Att förebildsmotivet är centralt för evangeliernas innehåll innebär inte bara att det bekräftar ett återkommande syfte hos den antika biografiska genren, utan även att det visar på ett centralt särdrag för Jesu ledarskap: Jesus leder genom exempel; genom att vara en förebild. Mästaren Jesus uppvisar dygder, andliga praktiker, värderingar och ledarskapsmetoder som efterföljaren kan lära sig genom att iakttä honom. Ovan har klargjorts att delar av imitationen av Jesus i evangelierna adresserar ledare, eftersom det berör Jesu tjänst och ledarskap. Jesu ledarskap är alltså en ledstjärna för hans efterföljare. På vilket sätt är då förebildsmotivet relevant för pastoralt ledarskap? I det som följer ges exempel på hur tidiga kristna ledare själva följt Jesus och reflektioner kring hur kristna ledare idag kan följa detta sätt att leda människor.

PASTORALT LEDARSKAP I JESU EFTERFÖLJD I URKYRKAN

När imitationsterminologin i Nya testamentet vid sidan av evangelierna observeras blir det tydligt att den används i kontexter som både rör församlingen och dess ledarskap. I Fil 2:5 uppmanar Paulus församlingen i allmänhet till imitation av Jesu ödmjukhet, i 1 Pet 2:21 (jfr 4:1) uppmanar Petrus de kristna att uthålligt acceptera lidande utifrån Jesu uthärdande av lidande,⁶¹ och i 1 Joh 3:16 (jfr 2:6) uppmanar Johannes de troende att i Jesu efterföljd uppoffra sig för varandra.⁶²

⁶¹ Petrus adresserar slavar/tjänare i 2:21, men uppmaningen har relevans för alla kristna (jfr 4:1), se Stephen Smalley, "The Imitation of Christ in 1 Peter", *Cbm* 75 (1961): 172–178 (174).

⁶² Se Bennema, "Mimesis", 273, och särskilt Hartog, "Johannine Ethics", 4.

Terminologin används även frekvent i relation till utövande av någon form av ledarskap.⁶³ I sin korrespondens med församlingen i Korinth lyfter Paulus inte bara fram sig själv som förebild, utan uttrycker även hur Jesus är hans egen förebild: ”Ha mig till föredöme (*mimētai mou*) liksom jag har Kristus till föredöme” (1 Kor 11:1).⁶⁴ Här finns således en dubbel imitation eller en imitation i två riktningar: ledaren följer Jesu exempel och är samtidigt själv en förebild för andra. Detta hänger samman genom att Paulus blir ett föredöme för andra utifrån att han själv formats av Kristus.⁶⁵ Att Paulus efterliknar Jesu ledarskap tydliggörs, inte bara genom betoningen på Guds kraft i det svaga, utan genom att han uttryckligen uppmanar församlingen ”vid Kristi mildhet och godhet” (2 Kor 10:1).⁶⁶

Betydelsen av att den kristne ledaren är en god förebild märks inte bara genom Paulus beskrivning av sin egen tjänst, utan även av hans anvisningar till andra ledare. Han uppmanar Timotheos med följande ord: ”var en förebild (*typos*) för de troende i allt du säger och gör, i kärlek, tro och renhet” (1 Tim 4:12).⁶⁷ På ett liknande sätt uppmanas Titus att vara ”ett föredöme (*typon*) i goda gärningar” (Tit 2:7).⁶⁸

⁶³ Jfr Clarke, *Church Leadership*, 174: ”This motif of imitation is a central element of Paul’s attempts to influence his readers.”

⁶⁴ För Paulus som förebild, se även 1 Kor 4:16; 1 Thess 1:6; 2 Thess 3:9; Fil 3:17, 4:9; 1 Tim 1:16; 2 Tim 1:13.

⁶⁵ Linda L. Belleville, ”Imitate Me, Just as I Imitate Christ’: Discipleship in the Corinthian Correspondence” i *Patterns of Discipleship in the New Testament*, red. Richard N. Longenecker (Grand Rapids: Eerdmans, 1996), 120–142 (124).

⁶⁶ Belleville, ”Imitate Me”, 132: ”Paul saw in the gentleness and forbearance of Christ’s earthly dealings a model to emulate.” Belleville menar att dessa dygder är relevanta för alla som står i ett ledarskap över Guds folk.

⁶⁷ Många forskare betvivlar att pastoralbrevet är författade av Paulus och anser i stället att de tillkommit efter hans död. Men de skillnader gentemot äldre paulinska brev som föreligger, vad gäller stil, vokabulär och teologiska betoningar, kan förklaras utifrån förekomsten av olika skrivare (amanuenser) och olika historiska situationer. Dessutom förutsätter en tidig, enhetlig tradition paulinskt författarskap. Det finns därför goda skäl att utgå från att Paulus är författare till breven, se vidare William D. Mounce, *The Pastoral Letters* (Nashville: Nelson, 2000).

⁶⁸ Jfr även Fredrik Wenell, ”Jesus som moralisk förebild i ett postkristet samhälle”, *HYBRID 2* (2024): 134–161, som visar på hur kristna ledare i Filipperbrevet framställs som förebilder samtidigt som Jesus presenteras som ”den sanna förebilden”. Utifrån ledarnas karaktärsdrag skriver Wenell följande: ”Ledare ska alltså vara de personer som uppvisar en karaktär som på olika sätt påminner om och visar på den gemensamma yttersta förebilden – Jesus” (160).

Ett liknande förhållningssätt – med en dubbel imitation – antyds av Paulus apostlakollega, Petrus. Efter att han uppmanat de äldste till ett aktivt, omsorgsfullt ledarskap, utifrån herde-metaforen, skriver han: ”Uppträd inte som herrar över dem som kommit på er lott, utan var föredömen (*typoi*) för hjorden. Då skall ni, när den högste herden träder fram, krönas med ärekransen som aldrig vissnar” (1 Pet 5:3–4). De lokala ledarna uppmanas här att vara goda föredömen, vilket bygger på deras förening med Kristus och nya förhållningssätt till synden (3:21–4:1).⁶⁹

Vidare förmanas de äldste, på ett implicit sätt, att modellera sitt eget ledarskap efter Jesu ledarskap. Detta indikeras genom benämningarna av Jesus som ”den högste *herden*”, eftersom ledarna uppmanats att vara just ”herdar” för sitt folk (1 Pet 5:2). De äldste uppmanas, i viss utsträckning, att vara det som Jesus är. Det finns således, eller kanske snarare bör finnas, en analogi mellan Jesu ledarskap och de äldstes ledarskap. Tidigare i brevet har även Petrus talat om att Jesus gett ett ”exempel (*hypogrammon*)” (1 Pet 2:21) och på så sätt lyft fram hans föredömlighet.

PASTORALT LEDARSKAP I JESU EFTERFÖLJD IDAG

Vad får då förebildsmotivet i evangelierna för konsekvenser för de troende idag? När William S. Kurz resonerar kring imitation i de lukanska texterna i Nya testamentet påpekar han att förebildsmotivet i hellenistisk retorik gör det sannolikt att förstå delar av Luk-Apg som förebilder och följaktligen är det legitimt att använda dem som sådana även idag.⁷⁰ En liknande argumentation kan föras kring evangelierna i allmänhet, utifrån den biografiska genren och innehållet i dess berättelser. Att evangelierna uppfattas uppmana till imitation av Jesus då de skrevs, gör det legitimt att lyfta fram efterliknandet av Jesus även i vår tid.

Hur kan då de troende imitera Jesus idag, i en kontext som på många sätt skiljer sig från evangeliernas sammanhang? Att efterlikna Jesus utifrån evangelierna är inte en enkel procedur som innebär att man läser

⁶⁹ Smalley, ”Imitation”, 173.

⁷⁰ Kurz, ”Narrative Models”, 188.

texterna och tar efter allt som Jesus gjorde. Det klargör antika biografier i allmänhet. Läsare av sådana texter förväntades inte imitera allt, utan bara det som var applicerbart.⁷¹ Så gäller även evangelierna. Här behöver det föredömliga hos Jesus skiljas från det unika.⁷² Exempelvis innebär inte uppmaningen till imitation av Jesu ledarskap att allt ska efterliknas. Det finns begränsningar eftersom de delar av Jesu tjänst som relaterar till hans ämbete som kung och domare är förbehållna honom.⁷³ Följaktligen ska efterföljare inte ta efter den verksamhet som Jesus utför som domare.⁷⁴ Vidare kan vi behöva skilja mellan ett konkret uttryck (till exempel att tvätta fötter), vilket inte nödvändigtvis behöver efterföljas, och ett koncept (till exempel att tjäna ödmjukt), som ska efterliknas.⁷⁵ Somliga aspekter som rör imitationen av Jesu ledarskap behöver anpassas till vår tid. Det gäller bland annat hans didaktiska metoder.⁷⁶ Stephen Fowl talar i sin diskussion om imitation om behovet av praktisk vishet – ”the activity of noting similarities *and differences* between an exemplar and the particular context in which one tries to live in a manner appropriate to that exemplar”.⁷⁷

⁷¹ Se ovan och not 14. Antika biografier fokuserade ofta på imitationen av personens karaktär och dygder. Somliga försåg även läsaren med lektioner i ledarskap på ett mer generellt plan. Se ovan, sida 33.

⁷² F. Scott Spencer, ”Imitation” i *Dictionary of Scripture and Ethics*, red. Joel B. Green (Grand Rapids: Baker Academic, 2011), 397–399 (399).

⁷³ Detta gäller åtminstone i denna tidsålder (jfr Matt 19:28; Luk 22:28–30; 1 Kor 6:2; Upp 5:10, 20:6, 22:5).

⁷⁴ Se vidare Hjort, ”Jesus the True Leader”, 312–313.

⁷⁵ Se Cornelis Bennema, ”Mimesis in John 13: Cloning or Creative Articulation?”, *NovT* 56 (2014): 261–274. Bennema skriver: ”The significance of the footwashing in John 13 lies in understanding the concept (the need for humble, loving service to one another) and a resulting tangible expression that creatively but truthfully articulates this understanding” (271). Enligt Bennema behöver konceptet kopieras medan det konkreta uttrycket (exempelvis tvättande av fötter) kan kopieras eller utformas på ett kreativt sätt som är troget konceptet (274).

⁷⁶ Se Marguerite Shuster, ”The Use and Misuse of the Idea of the Imitation of Christ”, *ExAud* 14 (1998): 70–81 (74), som menar att de som ser på Jesu liknelser som en pedagogisk modell för predikanter idag missar att Jesus inte alltid använde dem för pedagogiska syften. I Matteusevangeliet (13:10–15) klargörs att en del liknelser användes av Jesus för att presentera sanningar på ett gåtfullt sätt, vilket gör att predikanten inte bara kan kopiera Jesu sätt att använda liknelser i sin undervisning i församlingen. Detta innebär inte att Jesu liknelser över lag eller Jesu didaktiska metoder i allmänhet saknar relevans för predikanter idag utan bara att de till viss del behöver anpassas.

⁷⁷ Stephen Fowl, ”Christology and Ethics in Philippians 2:5–11” i *Where Christology Began*, red.

I denna studie har utöver Jesu tjänst även andliga praktiker, lidande och dygder uppmärksammas som föremål för imitation. Dessa aspekter är inte bundna till specifika situationer och är därför möjliga att ta efter även för den som befinner sig i en annan social kontext. Dygderna är generella kvalitéer som är tillämpbara i olika kulturella och sociala sammanhang. Samtidigt innebär inte heller imiterandet av dygderna en given tillämpning i situationen: när är det exempelvis tid för att agera för rättfärdigheten och när är det tid för att utöva barmhärtighet? Även om förvärvandet av dygder leder till att de praktiseras på ett naturligt sätt, förutsätter imiterandet av Jesu dygder ibland en bedömning av vad som ska efterliknas och när. Vishetens dygd, som hör till de egenskaper hos Jesus som lyfts fram i evangelierna, är således viktig i sammanhanget.⁷⁸

Imitationen av Jesus är alltså ingen linjär process, utan kräver urskillning, anpassning och klok bedömning. Men det bör uppmärksammas att det inte handlar om en soloprestation. Imitationen får stöd genom gemenskapen med Anden och församlingen.⁷⁹ Komplexiteten i efterliknandet av Jesus ska heller inte överbetonas. Framför allt handlar det om en process där den troende, genom förtroendet med evangelierna, de biografiska porträtten av Jesus, ”lär känna” Jesus och utifrån denna kunskap antar en livsstil och agerar på ett sätt som är *samstämt* med Jesu sätt,⁸⁰ även om detta sätt inte är helt identiskt med Jesu sätt i evangelierna.

R. P. Martin och Brian Dodd (Louisville: Westminster John Knox, 1998), 140–153 (149). Refererat och citerat i A. K. M. Adam, ”Walk This Way: Repetition, Difference, and the Imitation of Christ” i *Faithful Interpretation: Reading the Bible in a Postmodern World* (Minneapolis: Fortress, 2006), 105–123 (120).

⁷⁸ Jfr Joseph J. Kotva Jr., *The Christian Case for Virtue Ethics* (Washington: Georgetown University Press, 1996), 9: ”In fact, most virtue accounts talk about a central virtue or perceptive capacity (usually called prudence or practical wisdom) for recognizing the distinctive features of each situation.”

⁷⁹ Se Spencer, ”Imitation”, 99: ”Guidance and strength for following the Lord Jesus in today’s world come from the foundational portraits of Jesus in the NT and the abiding Spirit of Jesus within individual believers and the community of faith.”

⁸⁰ Se Ef 4:20–21 där Paulus uppmanar brevvets mottagare att leva på ett annat sätt än hedningarna utifrån att de ”har lärt känna Kristus ... och undervisats om honom efter den sanning som finns hos Jesus” (4:20–21).

Att Jesu föredömlighet så påtagligt framställs i evangelierna har konsekvenser för alla kristna, eftersom efterföljelsemotivet lyfts fram på ett generellt sätt. Samtidigt får det särskilda konsekvenser för det pastorala ledarskapet. Vilken typ av ledare efterfrågas av kyrkan idag? Listan kan göras lång när åtråvärda ledaregenskaper och förmågor diskuteras. Föreliggande studie visar att ledarens föredömlighet är en viktig ingrediens i den idealbild som kyrkan bör sträva efter.⁸¹ En sådan föredömlighet är grundad i relationen med Kristus och efterliknandet av honom. Det är således väsentligt att kyrkan formar ledare som lever i en dubbel imitation: som efterliknar Jesus och som själva leder genom exempel.

Givet den uppmaning till imitation av *Jesus och hans ledarskap* som finns i evangelierna och som denna studie klargjort är det centralt för blivande och nuvarande kristna ledare att aktivt söka efterlikna Jesus. Den pastorala utbildningen behöver därför inte bara på ett allmänt sätt lyfta fram Jesus som förebild i ledarskap, utan även uppmuntra till ett genomgående studium av evangelierna. Ett sådant studium är ett viktigt sätt för ledare idag att formas av Förebilden. Samtidigt som pastorala utbildningar idag behöver ge en bredd i ledarskapslitteratur är det av vikt att litteratur som på ett ingående sätt lyfter fram Jesu exempel prioriteras. På så sätt kan den pastorala utbildningen skapa en kultur som för vidare evangeliernas imperativ till imitation av Jesus.

Som ett exempel på ledarskapslitteratur som på ett grundligt sätt lyfter fram Jesu exempel i evangelierna kan Richard A. Burridges *Four Ministries, One Jesus: Exploring Your Vocation with the Four Gospels* nämnas.⁸² Burridge beskriver här fyra aspekter av Jesu tjänst – undervisning, pastoral omsorg, lidande och bön – utifrån de fyra evangelierna. Dessa fyra områden relateras sedan till kyrkliga tjänster och ämbeten inom den anglikanska kyrkotraditionen och till ordinationsliturgin. Boken är tänkt att vara en följeslagare för den som vill utforska sin kallelse till tjänst i

⁸¹ Resonemanget i föreliggande avsnitt utgår från en syn på Bibelns böcker som kanoniska skrifter och normerande texter för kyrkan.

⁸² Richard A. Burridge, *Four Ministries, One Jesus: Exploring Your Vocation with the Four Gospels* (London: SPCK, 2017).

kyrkan men även att ge vägledning för den som redan har en tjänst. Burridges bok är ett förtjänstfullt exempel på den typ av ledarskapslitteratur som kyrkan behöver: Analys av evangelierna och Jesu exempel och konkreta, praktiska kopplingar till tjänst och ledarskap idag.

Vad är då centralt för de som utövar pastoralt ledarskap idag? Vilken roll spelar föredömligheten för ledaren? En som reflekterat över dessa frågor är Glenn C. Daman. I sin bok *Leading the Small Church: How to Develop a Transformational Ministry* gör han gällande att pastoralt ledarskap idag påverkats för mycket av ledarskap i megakyrkor, vilka i hög utsträckning präglas av företagsvärlden.⁸³ Daman menar att detta skapat ett ideal av ett komplicerat ledarskap där ledaren ska fungera som en VD och vara en visionär ledare. I stället för att kopiera ledarskapet i megakyrkorna, vilket fokuserar på verksamheter och en effektiv organisation, ska ledare i mindre församlingar, vilka sätter relationerna i centrum, följa Bibelns syn på andligt ledarskap. Detta präglas av en enkelhet.

Daman skriver utifrån en amerikansk kontext som skiljer sig från den svenska, där få megakyrkor huserar. Författaren riktar också en onödigt skarp kritik mot numerär tillväxt, megakyrkor och organisations- och effektivitetstänkande i en församlingskontext och förstorar skillnader mellan större och mindre församlingar. Samtidigt är hans resonemang om bibliskt kontra företagsmässigt ledarskap relevant även i Sverige. Även här behövs diskussionen om vad andligt ledarskap är och vad som ska prioriteras.

Hur ser då det ledarskap ut som Daman förordar? Han nämner två uppgifter som ska prioriteras: Att vara en förebild och att förkunna Guds Ord. Daman skriver:

Because we are called to be spiritual leaders, not merely organizational managers, it is not enough that we preach and plan well. We must also live well, developing and inward godliness that manifests itself in a godly lifestyle.⁸⁴

⁸³ Glenn C. Daman, *Leading the Small Church: How to Develop a Transformational Ministry* (Grand Rapids: Kregel, 2006).

Daman nämner först att ledarens egen förebild är Kristus, som visat hur de troende, inför Gud, ska leva sina liv och implementera Ordet i vardagslivet. Detta är även centralt i det pastorala ledarskapet, där en väsentlig aspekt handlar om att förse församlingen med en modell av vad lärjungaskap till Kristus och kristuslikhet handlar om.⁸⁵ Enligt Daman har ledarens levnadssätt – varandet – mycket större påverkan än utförda uppgifter – görandet. Detta hänger samman med att människor, i det mindre sammanhanget, får möjlighet att lära känna ledaren och se hur denne hanterar de olika utmaningarna i livet.⁸⁶ Genom att leva ett transparent liv kan ledaren vara en förebild för församlingen i att hantera de svårigheter som en fallen värld och en syndig natur medför.⁸⁷ Fördömligheten innefattar, enligt Daman, de troendes sätt att tala, deras värderingar, relationer, beroende av Gud och moraliska integritet.⁸⁸

Enligt Daman är ledarens karaktär grundläggande för det pastorala ledarskapet. Men pastoralt ledarskap handlar inte om att uppvisa en perfekt exemplifiering av kristet lärjungaskap. Andlig mognad ska inte förväxlas med perfektion. Det handlar snarare om att lita på Guds nåd och underordna sig Kristus.⁸⁹ Perfektion är alltså ingen förväntan på

⁸⁴ Daman, *Leading*, 170.

⁸⁵ Daman, *Leading*, 153–155, 171. Daman skriver, utifrån 1 Kor 11:1: "As we follow Christ's example, we become living examples for others to emulate" (154). Imitationen av Kristus innefattar en levande relation till Kristus: "In order for ministers to be effective in ministry we must first be transformed by our own relationship to Christ. Before we can be models for others to follow, we must make sure we are following the right model ourselves" (156).

⁸⁶ Daman, *Leading*, 155–156.

⁸⁷ Daman, *Leading*, 171.

⁸⁸ Daman, *Leading*, 163–170. Uppräkningen täcker mycket men kan kompletteras och konkretiseras. Utöver det som nämnts ovan i artikeln kan det tilläggas att det även är väsentligt att holistiska missionella aspekter, som exempelvis evangelisation och omsorg om skapelsen, exemplifieras i kristet ledarskap. Se Maria Karlsson, "Förebildande teman i interkulturellt kristet ledarskap: En missiologisk läsning av Norman Wirzba och Melba Padilla Maggay", *HYBRID 2* (2024): 53–83; jfr Joh 17:18; 20:21 och John Stotts kommentar: "In both these sentences Jesus did more than draw a vague parallel between his mission and ours. Deliberately and precisely he made his mission the model of ours, saying 'as the Father sent me, so I send you'" (*Christian Mission in the Modern World: Updated and expanded by Christopher J. H. Wright* [London: IVP, 2015], 23). Stott betonar att missionsuppdraget innebär att de troende sänds till världen som tjänare (24).

ledaren, enligt Daman, däremot bör denne kontinuerligt växa till i moralisk integritet.⁹⁰ Karaktären byggs upp genom studier av Skriften, bön, relationer där man hålls ansvarig, samt intellektuell tillväxt.⁹¹

Damans modell har sina svagheter, särskilt avsaknaden av teamarbete i församlingen,⁹² men han klargör på ett förtjänstfullt sätt vikten av att ledaren är ett föredöme för församlingen. Detta medför ett ofrånkomligt fokus på ledarens karaktär och livsstil, men samtidigt är ledarens uppgift att exemplifiera lärjungaskap och således rikta strålkastaren på Jesus. Den dubbla imitationen, som ju även innefattar ledarens imitation av Jesus, medför ett fokus på Ledaren, Jesus. Det övergripande syftet för hela församlingen är inte att följa den lokale ledaren, utan Jesus. Det pastorala ledarskapet har dock en viktig funktion i att konkretisera och exemplifiera lärjungaskapet och på så sätt vara en hjälp för församlingen i resan mot kristuslikhet.

Pastoralt ledarskap i Jesu efterföljd behöver alltså fokusera på den dubbla imitationen. Det handlar å ena sidan om att efterlikna Jesus, inte minst hans sätt att leda och tjäna, och på djupgående sätt studera och följa evangelierna. Det handlar å andra sidan om att själv vara en förebild för andra, att leva nära församlingen så att den får se praktiska exempel på lärjungaskap och kristuslikhet. Det senare förutsätter det förra.

⁸⁹ Daman, *Leading*, 158: "To be a godly example does not require absolute perfection in our conduct and attitudes; it requires only that we be in subjection to Christ, recognizing our complete dependence on God for all things."

⁹⁰ Daman, *Leading*, 170: "Although we can never be perfect, we should model consistency in growth".

⁹¹ Daman, *Leading*, 158–62.

⁹² Jfr Wenell, "Jesus", 155, som visar att inte bara Paulus utan även Timotheos och Epafroditos framställs som förebilder i Filipperebrevet. Wenell citerar Stephen Fowl, *Engaging Scripture: A Model for Theological Interpretation* (Malden: Wiley-Blackwell, 1998), 198, som talar om "harmonious diversity" i imitationen av Jesus, och menar att Jesus imiteras på olika sätt av olika ledare. Följaktligen kan ledare komplettera varandra i imitationen av Jesus. Wenell skriver i sin avslutande diskussion: "Det är också värt att notera att Paulus inte bara använde sig själv som exempel utan flera personer. Kristet ledarskap handlar inte främst om en person utan om ett gemensamt ledarskap" (161).

SAMMANFATTNING OCH SLUTSATSER

Föreliggande studie har visat på det imperativ till imitation som finns i evangelierna. Evangeliernas genre som antika biografier gör det sannolikt att Jesus presenteras som förebild, eftersom denna typ av litteratur ofta behandlade personer som betraktades som föredömen. En sådan förståelse av evangelierna bekräftas av närvaron av ett förebildsmotiv i alla fyra evangelierna. Utöver den återkommande ”följa”-terminologin lyfter Jesus fram sig själv som en förebild vid åtskilliga tillfällen. Imitationen berör både apostlarna och folkskarorna och innefattar Jesu karaktär, andliga praktiker, lidande och tjänst. Sammantaget förser evangelierna läsaren, utifrån genre och innehåll, med en stabil grund för att tala om Jesus som förebild och förmedlar en tydlig uppmaning till imitation av Jesus. Det finns således goda skäl att lyfta fram Jesu föredömlighet och imitationen av honom.

Analysen av förebildsmotivet i evangelierna visar på att imitationen av Jesus inte sällan rör tjänst och ledarskap. Det finns alltså delar av imitationen som har särskild relevans för ledare. Förebildsmotivet i evangelierna visar samtidigt på ett centralt kännetecken för Jesus ledarskap: han leder genom exempel. Dessa observationer, vilka styrks av exempel från Jesu första efterföljare, visar på en dubbel imitation som är relevant för pastoralt ledarskap idag, vilket innebär att ledaren efterliknar Jesus samtidigt som ledaren själv är ett exempel för andra.

Det handlar om att ta efter Jesus på ett medvetet sätt, att låta Jesus få vara *ledstjärnan*, och formas av honom, vilket gör att ledaren kan bli en god förebild för andra. Det handlar inte om ledaren ska vara en perfekt förebild, utan exemplifiera lärjungaskap i livets utmaningar, och genom sin egen efterföljelse lyfta fram *honom* som den lysande stjärnan. Ett sådant pastoralt ledarskap har förutsättningar att skapa ett sunt ledarskap, där ledaren på ett frimodigt sätt leder genom sin livsstil, utan att själv få stjärnstatus. Alla i församlingen är först och främst Jesu efterföljare. Ett ledarskap i Jesu efterföljd handlar alltså om att leda på ett sätt som återspeglar hans ledarskap och som för människor närmre honom – ett

ledarskap som hjälper människor att vara lärjungar till Jesus och följa honom.